

พุทธธรรมภิบาล Buddhist Good Governance

พระครูโสภาสราธิคุณ (ชาติรี อาสโภ), ดร.

พุทธธรรมภิบาล Buddhist Good Governance

พระครูโสภาสราธิคุณ (ชาติรี อาสโภ), ดร.

พุทธธรรมาภิบาล

[Buddhist Good Governance]

พระครูโสภาสตราธิคุณ (ชาตรี อาสโภ), ดร.

ISBN (e-book): 978-616-93492-5-9

จัดทำ	ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปิสเปส
พิมพ์เมื่อ	พ.ศ.๒๕๖๕
ปก	ปริขมน ดวงจอมดี
จำนวนหน้า	๒๔๙ หน้า
ราคา e-book	๑๒๑ บาท

จัดจำหน่ายในรูปแบบ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Book)

ข้อความและรูปภาพในหนังสือเล่มนี้ สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์(ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ.2558 การคัดลอกส่วนใด ๆ ในหนังสือนี้ไปเผยแพร่ ไม่ว่าในรูปแบบใด ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน ยกเว้นเพื่อการอ้างอิง การวิจารณ์ และประชาสัมพันธ์

คำนำ

“พุทธธรรมภิบาล” เป็นการไตร่ตรองคิดเกี่ยวกับธรรมภิบาลที่เผยแพร่มาจากธนาคารโลก อันเป็นหลักการเพื่อการพัฒนาประเทศ เน้นขจัดคอร์รัปชัน ในขณะที่ประเทศไทยมองเห็นคุณค่าในทางปฏิบัติจึงกำหนดเป็นระเบียบบริหารราชการแผ่นดินและให้ความสำคัญกับความเป็นกฎหมาย ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นกันได้มองหาข้อธรรมในระดับเดียวกันโดยมี ๒ กระแส กระแสแรกคือ ธรรมของผู้ปกครองเพื่อแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันเน้นทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร เป็นต้น กระแสที่สองคือ ธรรมในการปกครองที่ดี เน้นข้อธรรมเช่น อปริหริยธรรม สารณียธรรม เป็นต้น ในระยะต่อมาได้มีกระแสความคิดมองไปที่ประชาชนคนทั่วไปเนื่องจากต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมที่ถูกส่งเสริมในแนวทางการปกครองระดับต่าง ๆ จึงมองพื้นฐานคุณธรรมของคนธรรมดาไปด้วย เช่น ศีล ๕ ซึ่งผู้นิพนธ์มองว่า ทั้งหมดนี้เป็นธรรมภิบาลเชิงพุทธตามข้อธรรมของศาสนา แต่ก็เห็นว่ามีแตกต่างทางความคิดและจุดเน้น จึงต้องการขยับมุมมองใหม่ในระดับปรัชญาเพื่อหาความเข้าใจที่ลึกซึ้งกระจ่างแจ้งยิ่งขึ้น โดยจะนำเอาหลักการของปรัชญากระบวนการทศนัหลังนยุคสายกลางที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญมาเป็นเป้าหมายของการอธิบายนี้

ผู้นิพนธ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการขยายองค์ความรู้ใหม่แก่ผู้อ่าน เป็นประโยชน์กับผู้สนใจศึกษาศาสนาและปรัชญา และเกิดประโยชน์สูงสุดกับวงวิชาการพระพุทธศาสนาต่อไป

พระครูโอภาสสรวิคุณ (ชาตรี อาสโภ), ดร.

๒๕๖๕

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	๗
สารบัญภาพ	ค
สารบัญตาราง	ง
บทนำ	๑
พุทธปรัชญา	๑๔
ธรรมาภิบาล	๒๔
บริบทธรรมาภิบาลในประเทศไทย	๔๙
ทฤษฎีต่อธรรมาภิบาล	๗๔
ความเป็นมาของพุทธธรรมาภิบาล	๗๘
ปรัชญากระบวนการทฤษฎี	๘๓
การตีความเชิงปรัชญาของกาดามาเออร์	๙๘
ย้อนอ่านพุทธธรรมาภิบาล	๑๐๕
หลักธรรมประจำพุทธธรรมาภิบาล	๑๒๐
การตีความพุทธธรรมาภิบาล	๑๓๐
บททวนคิดต่อการตีความพุทธธรรมาภิบาล	๑๔๓
พุทธธรรมาภิบาลหลังนวยุค	๑๕๕
เหตุผลสนับสนุนพุทธธรรมาภิบาลหลังนวยุค	๑๗๔
การวิจัยคุณค่าพุทธธรรมาภิบาลหลังนวยุค	๑๙๑
การส่งเสริมพุทธธรรมาภิบาลหลังนวยุค	๒๐๒
การวิธานเพื่อประยุกต์ใช้พุทธธรรมาภิบาลหลังนวยุค	๒๐๙
การตีความหลักธรรมตามกระบวนการทฤษฎีหลังนวยุค	๒๑๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทส่งท้าย	๒๒๘
บรรณานุกรม	๒๓๒
ดัชนี	๒๓๙
ประวัติผู้เขียน	๒๔๑

สารบัญภาพ

	หน้า
เครือข่ายความรู้ตามแนวคิดกระบวนการทรรศน์นวยุค	๙๖
เครือข่ายความรู้ตามแนวคิดกระบวนการทรรศน์หลังนวยุค	๙๖
ตัวแบบพุทธธรรมาภิบาล	๑๖๔

สารบัญตาราง

	หน้า
หลักทศพิธราชธรรม ๑๐	๒๑๔
หลักราชสังคหวัตถุ ๔	๒๑๖
หลักจักรวรรดิวัตร ๕	๒๑๗
หลักสาราณียธรรม ๗	๒๑๙
หลักอภิปรานียธรรม ๗	๒๒๑
หลักสัพพายะ ๗	๒๒๔
หลักเบญจศีล	๒๒๖

บทนำ

เมื่อศึกษาประวัติปรัชญาย่อมเข้าใจว่า “ปรัชญา” ก่อตัวจาก “ปัญหาปรัชญา” ปัญหาปรัชญาก็คือปัญหาในความคิดของนักปรัชญาซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ๑) ความต้องการตอบปัญหาระดับสัญชาตญาณเพื่อความอยู่รอด (want) และ ๒) ความต้องการตอบปัญหาระดับปัญญา (need) เกิดจากการตรึกตรองจนเห็นคำถาม ตอบสนองด้วยคำตอบที่มาจากปัญญาเช่นกัน นักปรัชญาล้วนมีคำถามทางปรัชญาที่แตกต่างกัน แล้วก็พบว่า คำตอบที่น่าพอใจของแต่ละคำถามก็ดี รวมทั้งคำอธิบายชี้แจงให้ความชอบธรรมแก่คำตอบที่น่าพอใจของแต่ละคำถามก็ดี มิได้คงเส้นคงวาอยู่ในกรอบเดียวตลอดกาล

สมัยโบราณ ทุกอย่างที่เราเรียนรู้และมีใช้เรียนเพื่อประกอบอาชีพจะถือว่าเป็นปรัชญาทั้งสิ้น สมัยกรีกยุคก่อนโสกราตีส (Socrates) นั้นศึกษากันถึงเรื่องการเกิดการดับของทุกสิ่ง และพยายามจะรู้ขนาดของดวงดาว ระยะทาง วงโคจร และปรากฏการณ์ทั้งหลายในห้วงเวหา โสกราตีสเป็นคนแรกที่นำปรัชญามาศึกษาเรื่องในโลกคือ ให้หันมาสนใจเรื่องจิตและจริยธรรม อริสโตเติล (Aristotle) เรียกความรู้เหล่านี้ว่า “ปรัชญาที่หนึ่ง” (First Philosophy) สนใจสาระความรู้ที่เกี่ยวกับโลกภายนอกตัวเรา เรียกตามคำของวิชาปรัชญาว่า อภิปรัชญา (Metaphysics) คือ สนใจเรื่องที่อยู่เบื้องหลังโลกธรรมชาติหรือโลกภายนอก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า

ความเป็นจริง (reality) ซึ่งประกอบด้วยสาระย่อยอีก ๒ ส่วน คือ สสาร และจิต เป็นวิชาที่เรียนเฉพาะเรื่องภวัญตวิทยา (Ontology) เพราะคิดว่าเป็นวิชาที่เป็นยอดของความรู้เปรียบเสมือนมงกุฎของทุกวิชาและวิชาอื่น ๆ นั้นเป็นเรื่องรองลงมา สำหรับเนื้อหาสาระความรู้และความเข้าใจต่อโลกที่เกิดขึ้นในสมองของเราก็คือ สาระอีกส่วนหนึ่งของปรัชญา ซึ่งเรียกว่าความจริง (truth) ความจริงนี้ปรากฏขึ้นภายในสมองของเราตามศักยภาพคิดของเราเอง สาระส่วนนี้เรียกว่าญาณ ปรัชญา (Epistemology) ซึ่งประกอบด้วยสาระย่อยอีก ๒ ส่วน คือ ทฤษฎีความรู้ (theory of knowledge) ว่าด้วยเรื่องการเรียนรู้ของมนุษย์ และเกณฑ์วิทยา (criteriology) ว่าด้วยเกณฑ์ตัดสินความจริง สาระเนื้อหาของทฤษฎีความรู้เน้นกระบวนการรับรู้ การรู้จักและวิธีการคิดของมนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความรู้ผ่านวิธีคิดและเน้นการฝึกกระตบการคิดในแต่ละเรื่อง สำหรับเกณฑ์วิทยานเน้นการกำหนดและใช้เกณฑ์การตัดสินว่าความรู้ที่คิดได้นั้นจริงหรือไม่ ผู้ที่ต้องการมีความรู้จึงต้องรู้จักเก็บสะสมความรู้ไว้ในสมองอย่างหลากหลาย (ความทรงจำ) เพราะการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องต้องนำความทรงจำหลายอย่างมาผสมกันผ่านกระบวนการคิดอย่างฉับไว ดังนั้น ความฉลาดก็คือ ความฉับไวในกระบวนการ ใช้การคิดเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งเรานิยมเรียกความฉลาดนั้นว่า “ปัญญา” ปัญญาของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ทางกายผ่านประสาทสัมผัสที่ ๕ กับปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ทางจิต คือ ผ่านทางใจ (จิต/หยังรู้)

ต่อมาลูกศิษย์ของอาริสโตเติลได้แบ่ง
เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งปรากฏในทาง

กายภาพหรือเรื่องของสสารออกเป็นวิชาฟิสิกส์ซึ่งในสมัยกรีกโบราณหมายถึง วิชาธรรมชาติวิทยา (Natural science) อันได้แก่ ของแข็ง น้ำ อากาศ ไฟ เป็นต้น โดยไม่รวมพืชและสัตว์ เนื่องจากถือว่าชีวิตเป็นระดับที่สูงกว่าจึงแยกเป็นอีกวิชาหนึ่ง พืชจะเรียนเป็นวิชาชีววิทยา (biology) และสัตว์จะเรียนเป็นวิชาสัตววิทยา (zoology) ลูกศิษย์ของอาริสโตเติลเห็นว่าวิชาภวบัณฑิตวิทยาที่จะทำให้เข้าใจความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นวิชาที่ยากไม่เหมาะกับผู้ยังไม่มีพื้นฐานคือ ต้องเรียนวิชาฟิสิกส์ให้เข้าใจเสียก่อนแล้วถึงจะเรียนวิชาภวบัณฑิตวิทยาได้ จึงตั้งชื่อวิชาส่วนที่ต้องเรียนที่หลังนี้ว่า metaphysics (meta แปลว่า ภายหลัง) หมายถึง วิชาที่ต้องเรียนหลังวิชาธรรมชาติวิทยา ในภาษาไทยใช้คำว่า อภิปรัชญา ด้วยเห็นว่าเป็นส่วนของวิชาที่ลึกซึ้ง (อภิ แปลว่า ยิ่งกว่า)

ในสมัยกรีกโบราณจึงได้แบ่งเนื้อหาวิชาปรัชญาออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ภวบัณฑิตวิทยา (Ontology) ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอย่างและดำรงอยู่ ความเป็นจริงทั้งหลายที่เคยมีกล่าวถึงกันมาแล้วทั้งหมด ที่สุดเมื่อสืบค้นลงไปล้วนแต่เป็นภวบัณฑิตทั้งสิ้น ภวบัณฑิตแต่ละภวบัณฑิตย่อมประกอบด้วยสิ่งในฐานะสิ่งบริสุทธิ์หรือสารัตถะ (essence) กับภว (to-be) หรือการเป็นอย่างที่บริสุทธิ์ ทั้งที่เป็นกายภาพและที่เกี่ยวข้องกับจิต ซึ่งเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง

๒. ศาสนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของศาสนา (Natural Theology) ศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า ซึ่งรวมเนื้อหาที่เป็นธรรมชาติของศาสนาและธรรมชาติของโลก การมีอยู่ของเทพเจ้า คำถาม

ที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ของเทพเจ้า และประเด็นทางศาสนาหรือที่เกี่ยวกับจิต (Spirit) อันเกี่ยวพันกับมนุษยชาติโดยทั่วไป

๓. วิชาการทั่วไป (Universal science) ศึกษาหลักการเบื้องต้นสำหรับการสืบค้นทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งระบบความคิดของอาริสโตเติลเริ่มจากวิธีคิดคือ ตรรกวิทยา (logic) ที่เป็นระเบียบการดำเนินการของปัญญาจากการหยั่งรู้ หาประสบการณ์ จัดลำดับความคิดเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมด้วยระเบียบของปัญญา อาริสโตเติลได้สร้างระบบความรู้ของตนบนฐานของความรู้แบบกรีกที่ธาลีส (Thales) ได้ริเริ่มไว้จนมีเนื้อหา रूपแบบเฉพาะเรื่อง ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าปรัชญาประยุกต์ คือ ปรัชญาธรรมชาติ (On Nature) ปรัชญาชีวิต (On Life) ปรัชญาจิต (On the Soul) ปรัชญาจริยะ (Ethics) ปรัชญาการเมือง (On Polity) ปรัชญาสังคม (On Society) ปรัชญาศิลปะ (On Art)

ในยุคกลางเมื่อพบความรู้เคมีก็ได้นำมาบรรจุไว้ในส่วนของวิชาการทั่วไปในวิชาปรัชญาก่อน และเมื่อสนใจความรู้ใหม่ใด ๆ ก็นำมาไว้ในส่วนนี้อยู่เสมอ ต่อมาในยุคสมัยใหม่ วิชาเหล่านี้ได้มีกฎเกณฑ์ระเบียบคิด (discipline) ของตนเองที่ชัดเจน ก็แยกออกไปเป็นวิชาใหม่ แต่นักปรัชญาส่วนมากยังถือว่า ปรัชญาคือ วิชารวมความรู้ที่เรียนเพื่อรู้ทุกอย่าง แม้ว่าเนื้อหาหลายแขนงจะแยกตัวออกไปเป็นอิสระจนกระทั่งปรัชญามีเนื้อหาแคบเข้าทุกที แต่นักปรัชญาก็ยังติดตามวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นต่อไปบนฐานความสนใจในปรัชญาสาขาต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาวรรณคดี ปรัชญาประวัติศาสตร์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ปรัชญาก็ยัง

สงวนสิทธิ์เก็บเอาผลสรุปของแต่ละวิชาที่แยกตัวออกไปนั้นมาขบคิดและกำหนดแนวทางให้ประสานกันกับอภิปรัชญาและญาณปรัชญาซึ่งเป็นงานเฉพาะของปรัชญา

เนื้อหาวิชาปรัชญาปัจจุบันมีการจำแนกเป็น ๒ สำนัก ได้แก่

๑. คริสเตียม วอล์ฟ (Christian Wolff) ได้แบ่งเนื้อหาวิชาปรัชญาในสมัยศตวรรษที่ ๑๘ ออกเป็น ๔ ส่วน คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) ตรรกศาสตร์ (Logics) และ อักขวิทยา (Axiology) ซึ่งอักขวิทยาประกอบด้วยจริยศาสตร์ (Ethics) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) รัฐศาสตร์ (Politics) และ เศรษฐศาสตร์ (Oeconomics)

๒. จอห์น แพสมอร์ (John Passmore) ได้แบ่งเนื้อหาปรัชญาออกเป็น ๒ ส่วนตามบริบทในสมัยศตวรรษที่ ๒๐ ได้แก่ ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure philosophy) แบ่งย่อยออกเป็น อภิปรัชญา (metaphysics) และ ญาณปรัชญา (เฉพาะส่วนของเกณฑ์วิทยา Critical philosophy or Criteriology) และปรัชญาประยุกต์ (applied philosophy) แบ่งย่อยออกได้ตามสาขาวิชาการอื่น ๆ เช่น จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาศาสนา ปรัชญาจิต ปรัชญาชีวิต ปรัชญาจิตวิทยา ปรัชญาสังคม ฯลฯ

นักปรัชญาที่เน้นในแต่ละด้านจึงมีความชำนาญลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น นักอภิปรัชญาพยายามตอบคำถามว่า ความจริงคืออะไร คำตอบต่อคำถามนี้หรือความคิดใด ๆ ที่เกี่ยวกับคำถามนี้ก็คือ เนื้อหาของอภิปรัชญา นักอภิปรัชญามองสิ่งต่าง ๆ ในโลกตามที่ปรากฏแก่สายตา

แล้วคิดตั้งปัญหาขึ้นมาได้ว่า เเท่าที่เห็นด้วยสายตานี้เป็นสิ่งที่ไปตามที่มัน เป็นจริงในตัวของมันเองหรือไม่ หรือว่ามีอะไรซ่อนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งสายตา ของคนทั่วไปมองเข้าไปไม่ถึง นักอภิปรัชญาต้องการทราบว่า อะไรเป็น ความเป็นจริงสุดท้ายเบื้องหลังสุดของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายในโลกเท่าปัญญา ของมนุษย์จะไปถึงได้

นักอภิปรัชญาจึงมองโลกด้วยความเชื่อของตนเองว่า มี ๒ แนวทาง คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความเป็นจริงมีอยู่นอกเหนือไปจากผัสสะ ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่รู้ได้ด้วยปัญญาเท่านั้น อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าความเป็นจริงมี อยู่เท่าที่เรารับรู้ได้ทางผัสสะเท่านั้น จาก ๒ แนวคิดนี้ทำให้นักอภิปรัชญา แบ่งความเป็นจริงออกเป็น ๓ คำตอบที่เป็นไปได้ คือ

๑. ฝ่ายมโนคตินิยม (Idealism) เชื่อว่าความเป็นจริงมีอยู่ นอกเหนือไปจากที่ผัสสะ นั่นคือ ความเป็นจริงมีอยู่นอกเหนือไปจากที่เรา มองเห็นหรือสัมผัสด้วยประสาทสัมผัส เป็นสิ่งที่รู้ได้ด้วยปัญญาเท่านั้น ซึ่ง ได้แก่ จิต จึงทำให้แนวคิดนี้มักจะถูกเรียกว่า จิตนิยม แต่กระนั้น มโนคติ นิยมยังมีความแตกต่างกันจึงมีหลายแนวคิดย่อย ได้แก่ Idealism, Monism, Spiritualism, Psychism, Brahmanism อย่างไรก็ตาม ในทางปรัชญาถือว่าเป็นลัทธิมโนคติทั้งหมด โดยเน้นความเชื่อที่ว่า ความ เป็นจริงมีชนิดเดียว นั่นคือ เป็นจิตหรือจิตใจ เท่านั้น ส่วนสสารเป็นเพียง การแสดงออกของจิตหรือเป็นความคิดของจิต โลกแห่งสสารจึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิต นอกจากนี้มโนคตินิยมยังยอมรับแนวคิดของ มัชฌิมนิยม (Moderationism) ที่ถือว่าความ เป็นจริงมีหนึ่งเดียว แต่ไม่ใช่จิตและก็ไม่ใช่สสาร

เป็นอะไรสักอย่างที่ตั้งเดิมมาก โดยที่จิตและสสารเป็นเพียงการปรากฏออกมาหรือเป็นแง่ที่เรารู้จักสิ่งนี้เท่านั้น สปิโนซา (Spinoza) เสนอว่าความเป็นจริงมีอย่างเดียว เรียกว่า สาร (substance) โลกที่เราเห็นในหลายแง่มุมนั้นก็เป็นลักษณะปรากฏ (attributes) หรืออัญรูป (modes) ของสารนี้เท่านั้น จิตและสสารมิได้แยกกันเป็นสองอย่าง แต่ทว่าปรากฏให้เห็นเป็นสองอย่างของสารเดียวกันเท่านั้น

๒. ฝ่ายสสารนิยม (Materialism) เชื่อว่าความเป็นจริงมีอยู่เท่าที่เรารับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น นั่นคือ ไม่ยอมรับสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัสหรือกลไกของสมอง แนวคิดของกลุ่มนี้แตกย่อย ได้แก่ Materialism, Atomism, Mechanicism, Energetism เริ่มจาก ธาเลส ที่เชื่อว่าโลกมีแต่สสารเพียงอย่างเดียวและทุกอย่างเดินตามกฎ เรียกว่า กฎธรรมชาติ (Law of Nature) โดยเสนอว่าปฐมธาตุคือ น้ำ เป็นต้นมา ในศตวรรษที่ ๑๙ แฮร์นสท์ แฮ็กเกิล (Ernst Haeckel) ชี้ว่าจิตเป็นเพียงการปฏิบัติหน้าที่ของสสารเท่านั้น ความจริงแล้วตัวจิตไม่ได้มีอยู่จริง โลกทั้งโลกเมื่อวิเคราะห์ออกไปจนถึงที่สุดก็จะมีแต่สสารที่ทำการ (action) ภายใต้อกฏฟิสิกส์เท่านั้น

๓. ฝ่ายทวินิยม (dualism) เชื่อว่าความเป็นจริงมีสองอย่างคือ จิตกับสสาร จิตและสสารต่างก็เป็นความเป็นจริง และเป็นอิสระต่อกัน จิตและสสารเป็นความเป็นจริงพื้นฐานสองอย่างในโลก โดยจะเปลี่ยนอย่างหนึ่งให้เป็นอีกอย่างหนึ่งไม่ได้ แต่กระนั้น ทวินิยมยังมีความแตกต่างกันจึงมีหลายแนวคิดย่อยที่สำคัญ ได้แก่ Creationism, Hylozoism, Platonism, Neoplatonism แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยมีการหลักที่สำคัญของ เรเน เดการ์ต (Rene Descartes) ที่เน้นว่า ความเป็นจริงสองชนิดต่างกันหรือมีสองสาร (two substances) คือ

ความคิด (thought) และความแผ่กว้าง (extension) โดยความคิดก็คือ จิต (mind) และความแผ่กว้างก็คือ สสาร (matter) อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับสสารในชีวิต (Being-Life) นั้นเป็นลักษณะของการมาอยู่ร่วมกัน โดยจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว กายจะทำตามคำสั่งของจิต

ส่วนนักญาณปรัชญาสนใจว่ามนุษย์เชื่อและคิดตามข้อมูลที่ได้รับรู้ ซึ่งรวมทั้งการรู้จักนำข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ (จำแนกแยกแยะให้เห็นรายละเอียด) คิดสังเคราะห์ (คิดรวมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) โดยใช้เหตุผลและประสบการณ์เชื่อมโยงข้อมูลเข้ากันด้วย และค้นคว้าเกณฑ์ตามความเชื่อต่าง ๆ เพื่อยืนยันอย่างสมเหตุสมผลว่าเมื่อใช้เกณฑ์เหล่านี้สิ่งที่คิดได้นั้น “จริง/เท็จ”

ผลลัพธ์ของวิชาปรัชญาคือ ความรู้ ความรู้เหล่านี้คือ ข้อสรุปต่อการเข้าใจโลก ทำให้มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับโลกและได้ข้อสรุปความรู้นั้นออกมาเป็นความรู้ต่าง ๆ แยกเป็นสาขาวิชามากมาย จนยากจะสืบค้นว่าหลักคิดที่แท้จริงคือ อะไรกันแน่ ความรู้มีหลายรูปแบบ หลายประเภท ดังนี้

๑. ความรู้โดยอัมชชติกญาณ (Intuitive knowledge) รู้ทันทีเมื่อเข้าใจคำพูด ไม่ต้องหาความจริงอื่นช่วย เช่น
ขาว (ไม่ดำ) กลม (ไม่เหลี่ยม) มากกว่า ๒ ใช้เป็น
สัจพจน์สำหรับพิสูจน์ข้อความอื่นได้ทันที

๒ . ความรู้โดยการพิสูจน์
(Demonstrative knowledge) รู้โดยอาศัยการ

พิสูจน์ด้วยความจริงที่ง่ายกว่าและยอมรับแล้ว เช่น ทฤษฎีต่าง ๆ ที่พิสูจน์แล้วของวิชาเรขาคณิต

๓. ความรู้ด้วยผัสสะ (Sensitive knowledge) รู้สิ่งเฉพาะหน่วยด้วยประสบการณ์ทางผัสสะ เช่น เห็นดอกไม้ดอกนี้ คลำพบโต๊ะตัวนี้ ฯลฯ ใช้เป็นมูลของการพิสูจน์

๔. ความรู้ที่น่าจะเป็น (Probable knowledge) ความรู้ที่มีประโยชน์ แต่ยังพิสูจน์ให้แน่นอนไม่ได้ และยังไม่มีประสบการณ์โดยตรงยอมรับไว้เป็นสมมติฐานพลาง ๆ ก่อน เช่น การดึงดูดของโลก กฎความโน้มถ่วง ฯลฯ ใช้สมมติฐานเป็นข้อพิสูจน์ผลออกมาจะเป็นความรู้ระดับน่าจะเป็นเท่านั้น

๕. วิวรณ์ (Revelation) ความรู้ทางศาสนาโดยเฉพาะ เป็นเรื่องความเชื่อโดยศรัทธา (faith) มีพยานหลักฐานว่ามาจากบุคคลเหนือธรรมชาติ ถือว่าเป็นความจริงทางศาสนา มีคุณค่าสำหรับผู้มีศรัทธา มากน้อยแล้วแต่ศรัทธา

จากรูปแบบของความรู้ทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการมาสร้างสรรค์เป็นลักษณะของการรู้ แล้วสรุปรวมว่าเป็นความรู้อะไร กล่าวโดยสรุปก็คือ อภิปรัชญา (metaphysic) เป็นการถกคำถามเรื่องความเป็นจริง (reality) ว่าความเป็นจริงเป็นอย่างไร เน้นไปถึงภวันตวิทยา ได้แก่ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริง (reality) การดำรงอยู่ (existence) ปรากฏการณ์ (appearances) การแปรสภาพ (becoming) และประเภทของสัตว์ (categories of being) และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ส่วนญาณปรัชญา (criteriology) ถกคำถามเรื่องมาตรการตัดสินความจริง (truth) ว่าเรารู้ความเป็นจริงด้วยมาตรการใด นั่นคือ เน้น

เกณฑ์ตัดสินความเป็นจริง ญาณปรัชญาเป็นส่วนเฉพาะของญาณวิทยา (epistemology) ที่กล่าวถึงทฤษฎีความรู้อย่างกว้างขวาง อภิปรัชญาเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของความเชื่อที่พยายามตอบคำถามว่าความเป็นจริงคืออะไร ดังนั้น ความคิดที่ว่าความเป็นจริงได้แก่อะไรจึงเป็นความเชื่อด้วย คือ เชื่อโดยไม่มีการพิสูจน์ จะพิสูจน์ก็ไม่ได้ เพราะเป็นความเชื่อแรกในจิตใจของผู้คิดปรัชญาซึ่งเรียกว่าเป็นปฐมบท (assumption) หรือมูลบท (postulate)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดอภิปรัชญาก็เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของความเชื่อ เพื่อการใช้เหตุผลตามหลักตรรกวิทยาและนำความคิดความเชื่อนั้นไปสู่การค้นหาทุกเรื่องที่ยากจะเชื่อ เมื่อสมเหตุสมผลก็จะผสมรวมจนกลายเป็นระบบความเชื่อ และแต่ละฝ่ายต่างแข่งขันกัน โต้แย้งกันตามความเชื่อของตนเอง จนกระทั่งมีกลุ่มคนอีกกลุ่มเริ่มสงสัยว่า ความคิดความเชื่อนั้นอาจจะผิดทั้งหมดก็ได้ ดังเช่น คานท์ (Immanuel Kant) ที่คิดว่ามีความเป็นจริงที่รู้ไม่ได้ ที่รู้นั้นเป็นเพียงการรู้ตามโครงสร้างของสมอง และ ฮุสเซอร์ล (Edmund Husserl) ก็คิดว่า ความรู้ทุกอย่างเป็นความรู้แสงวัตถุคือ มีส่วนอัตนัยปนกับปรนัย ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) คิดว่ามนุษย์รู้ได้เฉพาะภาวะในเวลาและตามสถานการณ์ ส่วนวิทเกินชไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ก็คิดว่าความเป็นจริงมีอยู่ในสภาพธรรมชาติและอยู่เรื่อย ๆ อย่างนั้นเอง เรา

รู้ได้เป็นส่วน ๆ โดยมีไวยากรณ์ความคิดเป็นเครื่องมือ ต่างคนต่างมีไวยากรณ์ผิดเพี้ยนกันไป ในแต่ละคน แต่คนกลุ่มเดียวกันก็มีคล้าย ๆ กัน ส่วนที่คล้ายกันนั้นคือ ไวยากรณ์สังคม วิทเกินช

ไต้หวันจึงลองสร้างปรัชญาโดยไม่มีอภิปรัชญาเป็นฐาน เมื่อไม่มีอภิปรัชญาเป็นฐานก็ไม่มีระบบเครือข่ายความคิด จึงเริ่มปรัชญาบริสุทธิ์ว่า เราไม่มีทางจะรู้ความเป็นจริงในตัวเอง รู้แต่ภาพของความเป็นจริง ความพยายามเสนออภิปรัชญาเป็นปฐมบทของความคิดเป็นระบบจึงเป็นการเสียเวลา การเข้าใจภาษาจึงต้องรู้เกมการใช้ภาษาแต่ละเกมเพื่อจะตัดสินได้ว่ามีความหมายหรือไม่ ถ้ามีก็ให้พยายามศึกษาดูความตื้นลึกหนาบางของความหมายจนพบคุณค่าของความหมายนั้น คุณค่านั้นแหละคือความเป็นจริงที่ควรสนใจและที่ควรสนใจก็เพราะเป็นคุณค่าของชีวิตสร้างรูปแบบชีวิตที่ดี (good form of life) ซึ่งเป็นภาพของความเป็นจริง นั้นหมายความว่าคุณค่าที่มีความหมายย่อมมีความเป็นจริงรองรับในฐานะที่คุณค่าสะท้อนเป็นภาพของความเป็นจริงที่มีอยู่จริง

แนวคิดของวิทเกินชไตน์น่าสนใจ เพราะรวมหลักการคิดเชิงปรัชญาเข้ามาไว้ที่จุดเริ่มต้นเดียวกัน ความแตกต่างเกิดจากความสนใจของแต่ละคนที่ต้องการศึกษาเท่านั้นว่า ต้องการค้นหาความรู้เกี่ยวกับประเด็นใด และการเริ่มต้นในเรื่องหนึ่ง ๆ นั้นก็ได้ยืนยันว่าเรื่องอื่น ๆ จะคล้อยตามเรื่องที่ศึกษานั้นด้วย ความน่าสนใจจึงเป็นแง่มุมความรู้ตามความสนใจ ความถนัดของแต่ละคน หากใครต้องการความรู้รอบรู้หลากหลายเรื่องราวจะต้องรู้จักการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และพร้อมที่จะเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เพราะการเริ่มต้นเรียนรู้คือการสร้างสรรค์ความรู้

หลักการจากปรัชญาของวิทเกินชไตน์สามารถช่วยสร้างบรรยากาศพหุวัฒนธรรม ได้อย่างหลากหลายตามแนวคิด ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑) ทฤษฎีภาพ (Picture Theory) ภาษาเป็นเพียงภาพ (รูปวาด) ของความเป็นจริง ไม่ใช่รูปถ่ายแทนความเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์ เราใช้ภาษาสื่อความรู้ของเรา ซึ่งเป็นเพียงเงาของความเป็นจริง

๒) ไวยากรณ์ของความคิด (Grammar of Concept) คนเราแต่ละคนมีกรอบและระเบียบความคิดของตน ซึ่งส่วนหนึ่งติดตัวมาเป็นสมบัติตั้งแต่เกิด และอีกส่วนหนึ่งรับจากสังคม ที่ตนสังกัด ทั้ง ๒ อย่างรวมกันเป็นแบบชีวิต (form of life) อันจะกำหนดเกมภาษาเมื่อต้องใช้ภาษา

๓) เกมภาษา (Language Game) การใช้ภาษาแต่ละครั้งมีกติกาเฉพาะ ทำให้ผู้สื่อและผู้รับสื่อเข้าใจตรงกันเป็นส่วนมากเมื่อเล่นเกมเดียวกัน แต่ถ้าเล่นกันคนละเกมจะเข้าใจผิดเพี้ยนไปเป็นส่วนมาก

๔) การร่วมครอบครัว (Family Resemblance) คำคำเดียวใช้ได้ ในบริบทต่าง ๆ กันและมีความหมายได้ผิดเพี้ยนกันไปอย่างคาบเกี่ยวกัน โดยไม่มีความหมายใดเป็นศูนย์กลาง

๕) ความหมายอยู่ที่การใช้ (Meaning in Use) คำและข้อความในภาษาไม่มีความหมายลอย ๆ การเข้าใจความหมายแต่ละครั้งย่อมขึ้นกับว่าใช้ในสถานการณ์ใด

๖) การยกความรู้ขึ้นเป็นเกณฑ์สากล (Sublimation of Knowledge) ความรู้มาจากการเข้าใจความหมายของภาษาที่ใช้เพื่อความสะดวกในการจดจำและสื่อความหมาย จึงนิยม

ยกขึ้นเป็นเกณฑ์สากล และเมื่อหลายเกณฑ์รวมกันก็มีแนวโน้มที่จะเป็นระบบเครือข่าย ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการช่วยจำและช่วยอธิบายชี้แจง แต่แล้วก็มักจะเชื่อว่าตรงกับความเป็นจริงเหมือนรูปถ่ายแทนที่จะรับรู้ว่าเป็นภาพของความเป็นจริง

สรุป ปรัชญาบริสุทธิ์ ในส่วนของอภิปรัชญายังคงเน้นการค้นหาความเป็นจริง และญาณปรัชญาสนใจเกณฑ์ตัดสินความเป็นจริง ซึ่งจะ เป็นแนวทางสำหรับสาขาวิชาต่าง ๆ ในการนำไปประยุกต์สร้างคุณค่าในสาขาวิชาของตนจะถึงระดับปรัชญา เกิดเป็นปรัชญาประยุกต์ ซึ่งจะย้อนอ่านและสืบค้นความเป็นจริงและความจริงได้จากค่าที่ได้มีการคิดค้นไว้อย่างกว้างขวางในแต่ละภาษา แต่ละช่วงเวลาเพื่อชี้ถึงคุณค่าในแง่มุมต่าง ๆ และชี้แนะ ชี้นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตของแต่ละคนได้

พุทธปรัชญา

พุทธปรัชญามาจากพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นคำถามและคำตอบ อันเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว หรือเรียกว่า พุทธธรรม ทั้งนี้คำตอบนั้นเป็นคำตอบที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงหรือสัจธรรมในหลักไตรลักษณ์ ได้แก่

๑. อนิจจัง คือ ความเป็นของไม่เที่ยง
๒. ทุกขัง คือ ความเป็นทุกข์
๓. อนัตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน

พุทธปรัชญามุ่งแสวงหาความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต เป็นปรัชญาชีวิต เพราะแนวความคิดทางปรัชญาที่ค้นคิดขึ้นได้นั้น ได้นำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มุ่งแสวงหากฎทั่วไป หรือข้อธรรมที่จะเป็นบรรทัดฐานของมนุษย์โดยทั่วไป จากนั้นตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง และใช้วิจยญาณดูต่อปัญหาต่าง ๆ นำไปสู่การชื่นชมและการประยุกต์ใช้บนหลักการอันดี

พุทธปรัชญาถือว่ามนุษย์มีกรรมเป็นของตนเองซึ่งเป็นสมุฏฐานให้มนุษย์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสังสารอยู่ไม่ขาดระยะ

การศึกษาให้รู้แจ้งในเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จึงเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีผลเป็นความสุขสงบแก่ผู้ศึกษา มีประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้น (พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, ๒๕๖๐)

มนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไรหรืออะไรเป็นเหตุปัจจัยให้กายเกิดขึ้นนั้น จะพบว่าในพุทธปรัชญาได้กล่าวไว้ถึงจุดกำเนิดของมนุษย์ไว้หลายแห่งที่เป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์มีร่างกายเกิดขึ้นดังมีกล่าวไว้ในเสลาสูตรได้กล่าวแสดงถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดขึ้นมาได้อย่างกว้าง ๆ ว่า กายนี้ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครก่อขึ้นมา แต่กายนี้ก็เป็นสิ่งที่มิใช่ไม่มีเหตุ มีเกิดขึ้นเพราะเหตุมี และดับไปเพราะมีเหตุดับ เหตุของมันนั้นมิใช่เป็นสิ่งที่ เป็นปัจจัยภายนอก (ส.ส., ๑๕/๕๕๑/๑๘๙)

การที่มนุษย์ได้ก่อกำเนิดขึ้นในครรภ์ของมารดา ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ สมบูรณ์ คือ มารดามีระดู มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มีสัตว์มาเกิด ลักษณะของวิญญานที่มาถือปฏิสนธิในครรภ์จะเกิดขึ้นโดย คันธัพพะคือ วิญญานที่มีความพร้อมที่มากเกิดจะรอโอกาสที่จะเข้าถือปฏิสนธิในครรภ์ซึ่งจะเป็นไปโดยอัตโนมัติ ตามอำนาจแห่งกรรมของตน กรรมจำแนกสัตว์ให้แล้วและประณีตว่าจะเกิดกับใคร ที่ไหน เมื่อไร เมื่อได้โอกาสนี้ก็จะเข้าถือปฏิสนธิทันที แต่ถ้าหากขาดองค์ประกอบในข้อใดข้อหนึ่ง ชีวิตหรือสัตว์ในครรภ์ก็จะไม่ปฏิสนธิ ชีวิตมนุษย์นั้นยืดยาวตามอำนาจแห่งกรรมที่ตนเองทำเอาไว้ เว้นไว้แต่พระอรหันต์ผู้ทั้งหมดกิเลสแล้วย่อมไม่เกิดอีก ส่วนสัตว์ผู้ยังมีกิเลสอยู่ย่อมมีเหตุนำไปสู่การเกิดอีก ซึ่งจะวนเวียนกันอยู่ในภูมิ ๓๑ ภูมิ และในการถือกำเนิดก็ย่อมเกิดใน

กำเนิด ๔ คือ ๑) ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ ได้แก่ กำเนิดของมนุษย์และสัตว์
ที่คลอດออกมาเป็นตัว ๒) อัมณฑชะ เกิดในไข่ ได้แก่ กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน
แล้วมีการฟักออกมาเป็นตัว ๓) สังเสทชะ เกิดในเถ้าโคล ได้แก่ สัตว์
จำพวกที่เกิดในสิ่งปฏิกูลเช่น หนอนต่าง ๆ ๔) โอปปาติกะ เกิดผุดขึ้น
ได้แก่ กำเนิดเทวดาและสัตว์นรก (ม.ม., ๑๒/๑๖๙/๑๔๗)

พุทธปรัชญามีทรรศนะว่า โลกและชีวิตเป็นอนิจจังไม่มีอะไร
แน่นอน มนุษย์จึงไม่ควรติดอยู่กับวัตถุหรือมุ่งแสวงหาแต่ความสุขทางวัตถุ
เพราะชีวิตแท้จริงแล้วเป็นทุกข์ เพราะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ อันเป็นของ
ไม่เที่ยง คือ ชันธ์ ๕ ได้แก่

๑. รูป คือ ร่างกาย รวมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมทั้งปวง

๒. เวทนา คือ อารมณ์ทุกข์และสุขของมนุษย์

๓. สัญญา คือ การเรียนรู้ ความจำ

๔. สังขาร คือ องค์ประกอบทางจิตที่คอยปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว
ได้แก่ เจตคติ ค่านิยม ความตั้งใจ ความสนใจ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นแรง
ขับให้มีการกระทำ

๕. วิญญาณ คือ การรับรู้เกิดจากประสาทสัมผัสโดยตรง

พุทธปรัชญาชี้ว่ามนุษย์เป็นอนัตตา คือ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ที่เห็น
ว่าเป็นตัวตนอยู่นี้ก็เพราะว่าองค์ประกอบทั้ง ๕ มารวมกันอยู่ในกระแส
แห่งการเกิดดับ ซึ่งเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุป
บาทคือ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกฎเหตุและผลหรือ
เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์

อภิปรัชญาจำแนกว่า มนุษย์มีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ กายกับจิต ส่วนที่เป็นกาย ได้แก่ ส่วนที่เป็นสสารหรือธาตุ ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสอันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และส่วนที่เป็นจิต ได้แก่ ส่วนที่เป็นอสสาร เป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส ในพุทธศาสนาได้แสดงพรรณนาว่า กายกับจิตมีความสัมพันธ์กัน ทำงานร่วมกัน โดยแสดงการเกิดขึ้นของกายและจิตว่าโลกและชีวิตในสังสารวัฏนี้เกิดจากขันธ์ ๕ กายกับจิตมีอยู่ในฐานะที่อาศัยซึ่งกันและกันในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สภาวะธรรมที่เป็นความทุกข์และความสุขของมนุษย์จึงเกิดตามมาเป็นของคู่กัน จิตเป็นใหญ่ในการกระทำ ในการพูด จิตสามารถควบคุมกายให้เป็นไปตามสภาวะอาการต่าง ๆ จิตนั้นมีอำนาจในการสร้างสรรค์ (พระมหาประธาน ปรีชาโณ, ๒๕๕๙) จิตเท่านั้นที่จะบันดาลสุขทุกข์ให้แก่มนุษย์ แม้ความทุกข์ของมนุษย์ที่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์อันมนุษย์ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ปัญหาที่ควบคุมจิตไว้ได้ย่อมสามารถสร้างสุขทางใจได้ แม้ในร่างกายที่เป็นทุกข์ การกระทำทั้งหลายของมนุษย์เป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของกายและจิต แม้พุทธปรัชญาจะมีพรรณนาที่ให้ความสำคัญกับจิต โดยมองว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว แต่จิตก็ต้องมีกายเป็นที่อาศัยและเป็นเครื่องแสดงสภาวะของจิต ในขณะเดียวกัน กายก็จะเป็นเพียงร่างสสารที่ไม่มีคุณค่าความหมายใด ถ้าปราศจากจิต

โดยสรุป องค์รวมของมนุษย์ว่ามี ๒ ส่วน กล่าวคือ รูปกับนาม หรือรูปธรรมและนามธรรม คือ กายและจิต คือ ส่วนใดที่มีลักษณะแข็งจะจัดเป็นรูป หรือเรียกว่า รูปกายหรือรูปขันธ์ ส่วนที่สัมผัสไม่ได้เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็ถือว่าเป็นนาม หรือเรียกว่า จิตหรือ